

Simén Domokos teológiai iránya.¹

Egy falu jellegét nem csupán azok a hegyek adják meg, amelyek határában emelkednek, nem is azok a völgyek, melyeknek bázisait jó reménységgel szántogatja a szorgalmas földmives, hogy azután aranykalászeit learathassa, nem is azok a csendes folyók vagy sebes zuhanással tovahaladó patakok, amelyek mezőit öntözik, hanem sokkal inkább azok az *emberek*, akik ott születnek, ott élnek, ott küzdenek és imádkoznak, akik lelkükkel lelket öntenek a természetbe s igazi értéket adnak a holt anyagnak. Mert bármennyire is szeretem a természet külső szépségeit, ontsa bár egy falu határára a kenyeret adó tiszta búzát, bármilyen kristálytiszta patakok öntözzék mezőit: én mégis többre becsülöm az embert, aki szorgalmasan szánt, vet, arat és hálaadásban az Istent dicséri. A legszebb fekvésű falut is elkerülöm, ha benne rossz emberek vannak, míg a durva hegyek közé szorult faluban is otthonosan érzem magamat, ha benne jó és nemes lelkű emberek élnek. Mert azt tartom, hogy bár sok szépséget és sok gazdagságot adott Isten a földre, de mégis legértékesebb teremtménye az ember.

Tarcești külső természeti fekvése mellett arról is nevezetes, hogy itt sok jeles ember született, akik nem csupán gonddal és szorgalommal művelték ezt a drága földet, hanem olyanok is, akik szárnyra kelve, hasznos szolgálatokat tettek fajuknak, hazájuknak és vallásuknak s ez által dicsőséget szereztek szülőföldjüknek. Nem lehet céлом ez uttal elősorolni Tarcești eme jeles szülötteit, kiknek nevét a történelem is feljegyezte s akik hirt, nevet és dicsőséget szereztek ennek a kis községnek.

Azonban nem hallgathatok el egy nevet, amely külsőleg talán nem hangzik annyira ismerősen, amelyhez nem tapadt annyi világi

¹ Elmondva szülőfalujában, Tarceștiben születése 100-ik évfordulója alkalmából 1936 aug. 2-án az I. G. Duca-i D. F. fiókegyelet által rendezett emlékünnepeken.

dicsőség és elismerés, mint a politika és gazdasági élet mezején szerepelt emberekéhez, de az unitárius vallási és egyházi életben olyan csengése van, mint az aranynak a fémek között. Olyan ez a név mint egy zászló, mely alá még ma is sokan lelkesedéssel sorakoznak.

Ez a név a Simén Domokos neve. Ugy emelkedik ki a Simén Domokos neve és szelleme a hétköznapi emberek közül, mint az itt közel fekvő Firtos hegye az apró dombok közül. Aki fáradságos ut után erre a hegyre feljuthat, annak tüdeje tiszta levegővel telik meg, alatta eltörpülnek az apró kis bokrok, fölülemelkedik azokon a hegyeken, amelyek az alantjárónak zavarják látását s tiszta és világos kilátást nyer távoli falvakra, vidékekre. Itt tisztábban ragyog a nap, szebb a világ s a sziv boldogságtól dobog, mert itt látja igazán Istennek határtalan dicsőségét és az egész világra kiterjedő gondviselését. Ilyen lelki magaslat a *Simén Domokos* neve és szelleme a vallás világában, amelyre, aki fel tud emelkedni, az csodás szépségeket lát, üde, tiszta levegőhöz jut s ellát olyan távolságokra, amelyekről azoknak, akik a lelki élet alantfekvő völgyeiben járnak, még csak sejtelmük sincsen. Én ma erre a lelki magaslatra szeretném elvezetni hallgatóimat, hogy a Simén Domokos lelkén keresztül mutassam be az unitárius vallásban rejlő örök igazságokat és szépségeket.

Simén Domokos ennek a községnek a szülöttje. Atyja Simén János, itt volt lelkipásztor 7 évig. Innen ment Simoneştibe, ahol haláláig, 37 évig szolgálta az egy Istent. Simén Domokos 1836 jul. 30-án született, tehát éppen 100 éve, hogy a napot meglátta. Az I. G. Ducai D. F. fiókegylet ezt az alkalmat használta fel igen bölcsen és helyesen, hogy e nagy férfi emlékéért felujtsa s neki ünnepet szenteljen.

De hát ki is volt tulajdonképpen Simén Domokos? Vannak, akik életükben vagyont gyűjtenek, terjedelmes birtokokat szereznek össze s a végén anyagi áldozatokkal tesznek jót fajukkal, nemzetségükkel és egyházukkal. Áldott legyen az ilyen jóltevők emléke, mert a mi kicsiny egyházunk, amelynek fejedelmi alapítványai nem voltak és nincsenek, ellenben amit gondos takarékossgal gyűjthetünk, azt is akárhányszor elvették — az ilyen áldott emlékü jóltevők nélkül az idők viharáiban meg nem állott volna. De mégis Simén Domokos nem anyagi áldozataival lett egyházunk és vallásunk egyik legnagyobb jóltevője. Azért neve történelmünkben méltán

áll ott a legnagyobb jóltevők: a Berdék, az Augusztinovicsek, Zsukiak és Derzsi Jánosok mellett. Ő *szellemi* jóltevője volt egyházunknak és vallásunknak. Mikor kis gyermek korában az I. G. Ducai gimn. tanulója volt, édesanyja, aki hires, rendes, tiszta és gondos papné, meg édes anya volt, egy alkalommal bement a városba egy szomszédasszonyával. Utközben bement egy boltba valamit vásárolni. Mikor kijött, kérdezte az asszony, mit vásárolt a tiszteletes asszony? Azt felelte, hogy egy tükröt a fiának. Hát azt mire ilyen kis fiúnak? Azért, — felelte az édes anya — mert az jobb, mint az emberek, mert az mindig az *igazat* mutatja. Így szoktatta Simént az édes anyja még kis gyermek korában arra, hogy mindenben az *igazat* keresse. És valóban ő később, mikor az I. G. Duca-i, a Cluj-i gimnáziumok és a teológia elvégzése után Angliában is folytatta tanulmányait s hazatérve itthon papi és tanári hivatalt vállalt: az *igazságnak* lett tántorithatatlan keresője és hirdetője. Nem a külső természet törvényeit kutatta, hogy valamely újabb felfedezéssel lepje meg az emberiséget, nem is a világ és élet elrejtett titkait kereste, hogy ezáltal magának külső dicsőséget szerezzen, hanem a vallási igazságok csucspontjára kívánt feljutni, ahonnan, mint egy Mózes a sinai hegyről, hozza le az emberek közé az isteni igazságokat, amelyek mindenkinek a boldogítására szolgálnak. Így lett tudós teológus, aki a vallás élő fáját megszabadította azoktól az élősdiektől, melyek vérét szívták s életerejét gyöngítették. Így lett próféta, aki az Istentől vett kijelentéseket hangos szóval hirdette. Így lett apostol, aki Jézus küldetésében a kereszténység legtisztább igazságainak lett a szó-szólója és terjesztője.

Az elébb a Simén szellemi magaslátát a Firtos hegyéhez hasonlítottam. De aki járt valaha ezen a hegyen, az tapasztalhatta, hogy csak tiszta napfényes időben nyújtja azt a gyönyörűséges kilátást. Amikor köd vagy felhő zavarja a látást, akkor kárba vész minden fáradság, amellyel oda feljuthatunk. Simén Domokos jól tudta, hogy így van ez a szellemi világban is. Azért nemcsak hirdette, hanem követelte is a *józan ész* jogait. Az értelemnek ama jogait követelte, amelyeket a hosszú századok alatt a zsinati végzések és a pápai határozatok teljesen megsemmisítettek, az embert emberi méltóságáról leszállították csak azért, hogy lelki uralmukat annál szabadabban gyakorolhassák, amelyek a vallás életét egészen

a külső tekintély uralmára építették, amelynek nyomása alatt bármely képtelenséget elhiitt az ember, akárhányszor éppen azért, mert képtelenség.

Ebből a lelki homályból kívánta Simén kiemelni az embert, amidőn hirdette, hogy az értelem is Isten adománya, mellyel nem azért ajándékozott meg a Teremtő, hogy véka alá rejtjük azt a talentumot, mint tette amaz evangéliumi rossz szolga, hanem éppen azért, hogy éljünk vele, gyümölcsöztesstük és kamatoztassuk. Mert ott, ahol az értelem háttérbe szorul, a vallás világában felüti a fejét a vakhit és a babona ezerféle faja, amelyek a végén magát a vallást fojtják meg, éppen úgy, mint az élősdiék előbb-utóbb tönkreteszik azt a nemes növényt, amelyből táplálkoznak. Simén jól ismerte a történelmet. Abban lépten-nyomon tapasztalta, hogy azok voltak a legsötétebb korszakok, amelyekben az emberi értelem nem világított, hanem vakon engedelmeskedett azoknak a külső befolyásoknak, amelyek a saját érdekükben azt kioltották. Milyen nagy volt hát azoknak az időknek a tévedése, melyek abban a tudatban éltek, hogy a vallás csak ott tenyészik igazán, ahol az értelmet elnyomják s jogait megsemmisítik. Mert igaz, hogy az értelem egymagában nem elég arra, hogy a vallás világát egészen megfejtse s titokzatos mélységeibe behatoljon, de viszont az értelem világa nélkül a vallás a vakhit és babona sötétségében vész el. Azok, akik az értelem világosságától féltik a vallást, magától az igazságtól félnek. Már pedig az igazság és annak keresése bűn nem lehet. Meglehet, hogy az igazság fényénél valamely kedvenc eszménk, valamely megrögzött gondolatunk semmivé lesz, de ez csak előnyére van egész lelki világunknak éppen úgy, mint a rózsá, annál szebben virágzik, ha vad hajtásait lenyesegetik. Világosság és hit, vallás és tudomány nem ellenségek, hanem ellenkezőleg, fegyvertársak, akik kéz a kézben közös akarattal szolgálják isteni rendeltetésüket. Ime így igyekezett Simén a vallás világában a láthatárt megtisztítani, hogy annál tisztább világításban álljanak az evangélium örök igazságai.

Most lássuk meg, hogy a Simén szellemi magaslatán az értelem napjának megvilágításában minő szépségeket és igazságokat látunk? Látjuk mindenekelőtt az *egy igaz Istennek* semmi által meg nem homályosítható, mindenekfelett való fenségét és dicsőségét. Az igazsághoz szokott s az igazságért rajongó lelkét bántotta az

a sok téves hit és felfogás, mely az Istennel kapcsolatosan az emberek nagy részének a lelkét eltöltötte. Mintha a régi pogány bálványimádást látta volna visszatérni, amikor azt tapasztalta, hogy a világ az egylényegű Istent több személyben imádja s azt a hatalmat, dicsőséget és imádást, mely csak az egy Istent illeti meg, több személy között osztja meg s ezáltal a világok egyetlen terem-tőjének a dicsőségét és hatalmát kisebbiteni akarja. Ez a szomorú tapasztalat arra indította, hogy, mint egykor Gideon, döntse le a hamis bálványokat, s építse fel az egy igaz Isten oltárát; hogy nyesse le azokat a vad hajtásokat, amelyek az Isten fogalmával kapcsolatosan felburjánzottak; hogy a zsinati határozatoknak s a pápai rendeleteknek tarthatatlanságát kimutassa, amelyek annyi homályt és bizonytalanságot teremtettek az Istenség körül. Ugy gondolkozott, hogy az Isten a legszentebb, a legjobb és legtökéletesebb lény, aki nélkül ember nem élhet a földön. Ettől az élő Istentől mesterségesen elzárni az embert annyi, mint az éhező kezéből kivenni a mindennapi kenyeret s a szomjúságtól tikkadozó előtt megmérgezni a forrás vizét, melyből égető szomjúságát kielégíthetné. Éppen azért az a bátor hős akart lenni, aki szembeszáll a letűnt századok előítéletével, s a józan értelem világával bevilágít abba a rejtelmes sötétségbe, amelyben az egy Istent Atya, fiu és szent-lélek személyekre osztották. Széleskörű tudással és bölcs belátással mutatta ki, hogy a történelem céltudatos menete, a világoknak össz-hangzó rendszere, az élet harmonikus rendje, az ég és a föld dicsősége... minden, de minden, ami van a magasságban és a mélységben, az Isten egységéről beszél s arról tesz hangos szóval bizonytságot. Nem lehet az embernek szentebb hivatása, mint ezt az egyedül való Istent megismerni, neki szóval és cselekedettel szolgálni, dicsőségét hirdetni s akaratát teljesíteni. Valóságos bűn az ember figyelmét és érdeklődését több isteni személy között megosztani, mert ez elhomályosítja az Istennek mindenek felett ragyogó határtalan dicsőségét s másfelől ingadozóvá, kételkedővé és bizonytalanná teszi az embert hitében. Simén az Istent és az embert kívánta szolgálni, mikor írásaiban az Isten fogalmát megtisztította a hozzátapadt történelmi salaktól, a kereszténységgel ellenkező idegen elemektől s ezáltal helyreállította mindenekfölött tündöklő dicsőségét. Az egy Istennek ebben a mindenekfölött tündöklő dicsőségében gyönyörködhetik az, aki a Simén szellemi mag-szlatára fel tud emelkedni.

De azon a magaslaton látjuk továbbá a *történelmi Jézus* személyét. Nem a mithoszok és legendák ködébe burkolt Krisztust, hanem azt a názáreti prófétát, aki a Genezáret mezején példázatokot mond, a galileai tengeren halászik, „a hegyen“ prédikál, a bünösökhöz leereszkedik, a farizeusokkal szembeszáll s meghal az igazságért. Az ő korában már derengett a hajnal ebben a tekintetben. A világ kezdette belátni, hogy az a legendák, mithoszok és hitvallások ködébe burkolt Krisztus, akit a hagyomány az Istenség második személyévé tett, s akit Isten gyanánt imád, nem az igazi Jézus, aki egykor élt, tanított és az igazi életre példát adott. A hagyományoknak emez ősi, megközelíthetetlennek hitt erős vára már hatalmas támadásoknak volt kitéve azok által az életrajzok által, amelyeket a múlt század közepe táján és azután a világ legjelesebb teológus tudósai írtak. Ezek az életrajzok kezdték leszedni Jézusról azokat a legendákat, amelyek őt az istenség dicsőrébe emelték s ezáltal mindinkább bontakozott ki az az igazi Jézus, aki Palesztinában szegény szülöktől származott, de élete, munkássága és erkölcsi nagysága által az emberiség legnagyobb prófétája, legigazabb barátja és jóltevője lett.

Simén ezt az áramlatot, amely különben is nagyon kedvezett az unitárizmusnak, amely kezdettől fogva ennek az iránynak szolgálatában állott, amiért sokszor istentagadással vádolták s keresztény voltát kétségbe vonták, nemcsak örömmel fogadta és tanulmányozta, hanem annak elszánt bajnoka s tudományos írásaiban mesteri szószólója lett. Kétirányu munkát végzett ebben a tekintetben u. m. *kritikait* és *épitőt*. Kritikait, amennyiben a sok százados bástyákat, amelyeket az emberi képzelődés és hatalomvágy emelt Jézus történelmi alakja köré, amelyek miatt megközelíthetlenné vált az emberekre nézve, akiknek pedig azt mondotta volt: „Én példát adtam nektek, hogy amiként én, ti is aképpen cselekedjetek,“ — mondom — ezeket a bástyákat ostrom alá vette, azokat ledöntögette s így napfényre hozta azt a Jézust, akiről az első evangéliumok szólnak s aki a legközelebb áll a történelmi valósághoz. Azonban, amidőn így megszabadította Jézust az emberi tulbuzgóság által reárakott mesterséges külsőségektől, ugyanakkor, sőt éppen ez által őt a maga igazi nagyságában állította előnkbe. Mert vajjon kisebb lett-e Jézus azáltal, hogy megtudtuk róla, hogy nem csudálatos módon egy szüztől született, hanem József és Mária ter-

mészetes uton született gyermeke? Kisebb lett-e azért, hogy megtudtuk, miszerint 12 éves korában nem tanított, hanem tanult; hogy nem isteni tökéletességek birtokában szállott le az égből, hanem munkával, verejtéssel, a kísértésekkel való nehéz tusakodások árán emelkedett az emberiség élére? Kisebb lett-e azért, hogy kezének érintésére nem gyógyulnak meg a betegek s nem támadnak fel a halottak, de beszédére és példája követésére újjászületnek a bűnösök s megelevenülnek az erkölcsi halottak? Kisebb lett-e azért, hogy száraz lábon nem jár a hullámzó tengeren, de biztos és határozott léptekkel mutatja az üdvösség útját? Kisebb lett-e azért, hogy halálával nem váltja meg a bűnös emberiséget, de életével lett nekünk út és igazság? Kisebb lett-e azért, hogy nem ül tőlünk megközelíthetetlen távolban királyi trónon, hol megítél eleveneket és holtakat, de velünk van szellemével, tanításaival s mint az áldott napfény állandóan világít előttünk?

Nemhogy kisebb lett volna Jézus az új kor emez új megvilágításában, hanem itt és most látjuk őt a maga igazi nagyságában. Ott, ahol mint emelő és vonzó eszménykép előttünk jár, hogy hozzá hasonlók lenni igyekezzünk a hitben, szeretetben, jóreménységben, jócselekedetekben és egymás megbecsülésében. Nem abban van az ő igazi nagysága, ha őt imádjuk s segítségül hívjük, hanem abban, ha tanításait megtartjuk, példáját követjük. Ime! ezt az ember-Jézust igyekezett Simén az emberiség közkincsévé tenni, hogy ezáltal az embereket jobbitsa, a világot szépítse s az embert Istenhez emelkedni segítse. Ezt a *történelmi Jézust* látjuk továbbá a Simén szellemi magaslátán.

De ott látjuk az *embert*. Nem az eredeti bűn súlya alatt görnyedő embert, hanem az istenfiúságra hivatott és nagy célokért lelkesülő embert. Igaz, hogy e téren inkább nagyratörő céljai és tervei voltak, melyeknek megvalósításában korai halála megakadályozta, de ezek tisztán mutatják gondolatvilágát. Sajnálattal látta az embert az alatt a súlyos iga alatt nyögni, amely alá az egyházi hagyomány helyezte csak azért, hogy annál zavartalanabban uralkodhassék rajta. A Bibliának egy őskori legendája alapján, találta ki az egyház az eredeti bűn dogmáját, amely szerint az ember születésénél fogva bűnös és kárhozatra méltó, hogy elveszítette akaratát és jóra való képességét úgy, hogy tehetetlenebb a féregnél és sajnálatraméltóbb az utolsó állatnál. Ez a bűnben született ember

semmit sem tehet a maga üdvössége munkálására, hanem kizárólag az Isten ingyen kegyelmére van utalva, aki még születése előtt kiválaszt némelyeket az üdvösségre, másokat a kárhozatra. Emez isteni végzéssel szemben az ember tehetetlen. Olyan, mint a szárnyaitól megfosztott madár, amelyet Istentől beleoltott ösztöne hiában vonz a magasba, ok nélkül látja a kéklő levegőt és a fölötte elterülő végtelen távolságot. Mégis kénytelen a porban vergődni, mert a rossz emberek lehetetlenné tették, hogy ösztönének élhessen, a magasba szállhasson s örüljön az életnek, amelyben az élő Isten annyi áldást és annyi gazdagságot halmozott fel.

Az embernek ez a szálnalmas helyzete indította arra Simént, hogy történelmileg tisztázza az ember-fogalmat. Hogy mutassa ki, mennyire idegen a Jézusi kereszténységtől, az eredeti bűn, az előre elrendelés, a helyettes elégtétel tana, melyeket a történelem folyamán bizonyos külső érdekek vegyitettek hozzá s ezáltal megzavarták az eredetileg tisztán csörgedező forrás vizét. Távol legyen még a gondolata is annak, hogy Simén az embert a dogmák bilincsei-től való felszabadítása által az Istennel egyenlő méltóságra akarta volna emelni, vagy az Isten dicsőségét homályosítani, hatalmát korlátozni igyekezett volna. Ellenkezőleg Isten dicsőségét látta abban, hogy az embert a maga képére és hasonlatosságára teremtette, kiből az értelem akarattal, a nagyratörés alázatossággal, a vágyakozás engedelmisséggel, a hit jó cselekedettel párosul. Csupán tudatára akarta ébreszteni az embert annak, hogy benne is isteni tehetségek szunnyadoznak, hogy őt Isten nagy dolgokra hívta el; hogy azért adta neki a különböző talantomokat, hogy azokat gazdagítsa és sokasítsa; hogy azért ruházta fel szabadsággal, hogy annál nagyobb legyen a felelőssége; hogy azért áldotta meg egy gazdag és kifürkészhetetlen lelki világgal, hogy annál többet követeljen tőle; hogy azért adott szárnyakat, hogy azokkal a magasba emelkedjék. Szóval azért teremtette emberré, hogy ember legyen. Józan, öntudatos, vallásos, igaz és becsületes ember, aki akar is, tud is jót cselekedni. Ezt az embert látjuk a Simén lelki magaslátán.

Végül látunk ott egy könyvet, amely minden szószéknek a legfőbb disze. Látjuk a *Bibliát*. Nem úgy, mint egy bálványt, melynek minden betűjét Isten ihlette, hanem úgy, mint a legszentebb vallás- és erkölcsi igazságok kiapadhatatlan tárházát. Simén jól

ismerte a Biblia becsét, de azt is látta, hogy a vallási kérdésekben elterjedt sok zavar és téves felfogás a Bibliának hamis magyarázatából származik. Még angliai tanuló korában fölébredt lelkében a könyvek könyvének meleg szeretete s ezzel kapcsolatosan az a vágyakozása, hogy a körülötte felburjánzott téves felfogásokat eloszlassa. Épen ezért élethivatása egyik főirányának tekintette a Bibliának helyes értelmezését. Ebből a célból írta azokat a nagyszabású bibliai tanulmányokat, amelyek a Ker. Magv.-ben jelentek meg s amelyek a maguk korában méltó feltűnést keltettek ország-szerte. Célja ezekkel a tanulmányokkal — amint maga mondja — az volt, hogy „figyelmet ébresszen az emberekben ama csalások és ámitások iránt, melyek az evangéliummal s ennek alapján a ker. vallással össze vannak kötve“ és hogy „vágyat ébresszen amaz emberi koholmányoktól való menekülésre s azoktól végkép szakításra,“ mert „minden értelmes embernek kötelessége őszintén szólni az áltanok ellen, letépni a foszlányokat az élet könyvéről, s azt a maga tisztaságában mutatni fel, s kijelölni, hogy hol és mi az igazság; oda törekedni, hogy az egyház teológiája helyett visszaállíttassék Jézus egyszerű tanítása.“¹ Ezen vezérelvek alapján az ihletésről írott nagy tanulmányában eloszlatta azt a téves felfogást, mintha a Biblia minden szavát Isten ihlette volna. Ellenben kimutatta, hogy az is emberi mű, alávetve az emberfélévédeknek. Éppen ezért emberi módon és emberi módszerekkel kell tanulmányozni, mint minden más könyvet, ha azt akarjuk, hogy a benne rejlő örök értékek a mi lelkünk táplálására és gazdagítására szolgáljanak. Vagyis a Bibliát ki kell emelni a mult lomtárából s a mának olvasmányává kell tenni. Ha ilyenformán a kritika rostájának a segítségével ki tudjuk belőle az aranyat a sok salaktól választani, akkor valóban a könyvek könyvévé tesszük, melynek áldása lelki életünkre kiszámíthatatlan. Ilyen könyv a Biblia a Simén szellemi magaslatán.

Simén, amidőn a keresztény vallási igazságok eme magaslatain járt, akkor ott találkozott korának legkiválóbb tudósaival, akik a szabadirányú kereszténység új iránya körül csoportosulva elszánt harcot folytattak az egyházak hagyományos hitrendszere ellen s az igazság nevében a kereszténységet meg akarták tisztítani azoktól az idegen elemektől, melyek a századok folyamán hozzátapadva,

¹ Ker. Magv. V. k. 16—17. l.

kiforgatták eredeti nemes egyszerűségéből. De egyszersmind boldogan tapasztalhatta, hogy benne és általa föltámadt halottaiból a Dávid Ferenc és Enyedi György ősi, tiszta unitárizmusa, melyet az elfogultság és kishitűség a maga idejében el akart temetni abban a hitben, hogy forrását végleg bedughatja, de ime Isten erősebb, mint az emberek. Az igazság a sírból is kikel. Az unitárius vallás igazságai, melyeket előbb a Báthoriak, később a dézsi egyezség el akartak temetni, föltámadtak. Föltámadásukban az újabb elfogulatlan modern tudomány mellett nagy része van Simén Domokosnak, aki rövid életének minden erejét és szorgalmát ennek a szent célnak a szolgálatára szentelte.

Simén az alatt a rövid idő alatt, amennyire élete terjedt, hiszen 42 éves korában már meghalt, sokat irt és dolgozott. Így: „A Szentháromság eredetének és kifejlődésének története.“ „A bibliai csodák.“ „Bibliai tanulmányok.“ Számos értekezés, tanulmány és vitairat stb. Amikor bármely dolgozatát olvassuk és tanulmányozzuk, akkor valóban érezzük, hogy tiszta unitárius légkörben vagyunk, hogy megingathatatlan unitárius alapon állunk, hogy az unitárius igazságok napja ragyog reánk, hogy az ősi unitárius szellem tölti meg és gazdagítja lelkünket. Olyan mértékben érezzük ezt, hogy egyetlen nagy teológusunk munkáiban sem tapasztaljuk ennek a hamisítatlan unitárius szellemnek a megnyilatkozását.

Simént még ma sem ismerjük és nem méltányoljuk kellően. Neki még igen sokkal adósa az unitárius egyház, melynek életében tanai tisztázásával elévülhetetlen érdemeket szerzett. Mi ma itt, eme nagy tartozásunknak egy kis részletét törlesztettük le. De evvel nem szabad megelégednünk. A Simén szellemét fel kell támasztanunk halottaiból. Az ő művei, habár ma itt és ott kissé idegenszerűen is hangzanak, de élőforrásként táplálják az unitárius lelkeket. Azokból a legtisztábban meg lehet tudni, hogy mi az az unitárius vallás és miért vagyunk unitáriusok. Sokat hangoztatjuk azt, hogy öntudatos unitáriusokká kell lennünk. Az unitárius öntudat ápolására Siménnek semmiféle megalkuvást nem tűrő tanulmányainál jobbat még ma is aligha találunk.

Én születésének századik évfordulója alkalmából tisztelettel álllok meg áldott emléke előtt s kérem a jó Istent, hogy annyszor lekicsinyelt és félreértett egyházunknak adjon sok hozzá hasonló, szorgalmas, munkás és tudós teológust.

Vári Albert.

Az iskola és család nevelő feladatai.¹

Bankok és szövetkezetek, üzletek és vállalatok évenként mérleget készítenek helyzetükről, számbaveszik nyereségeiket és veszteségeiket. Bizonyára helyes, sőt kívánatos tehát, hogy a család és iskola, a szülők és nevelők, — akikre a világ *legnagyobb értékeinek gondozása* van bízva, — olykor szintén mérleget készítsenek a nevelésük alatt élő új nemzedék helyzetéről, fejlődéséről vagy hanyatlásáról.

Ha őszinte, becsületos mérleget állítunk össze, minden hosszadalmas számvetés nélkül meg kell vallanunk, hogy miként az anyagi világ mérlege manapság csaknem minden vonalon kedvezőtlen és lesújtó, bizony a szellemi és erkölcsi világ mérlege — és ennek keretében mostani nevelés-, oktatásügyi mérlegünk is, — mélyen elszomorító, sőt szinte kétségbejítő.

De lehet-e csodálkozni, hogy ez így van? Hiszen régi igazság, hogy minden nemzedék olyanná lesz, amilyenné atyáik és nagyatyáik, az őket körülvevő nagy világ és koruk társadalmi viszonyai nevelték!

Azt tartják az esztétikusok és társadalomtudósok, hogy az Ember tragédiájának halhatatlan költője a londoni álomképben a jelenkor emberi életét tulságosan sötét színekkel rajzolta tragikusnak, elszomorítósnak. Lássuk csak kissé ezt a képet!

A londoni színben a bábjátékos majmolja a művészetet. A polgárlányok romlott beszédekot hallatnak; a munkások gyűlölik a gépeket; a katonák lenézik a polgárembert, a polgár gyűlöli a katonát. A művészet kenyér után törve megromlik. Évát ékszerrel lehet megejteni. Éva anyja eladja leányát pénzért; a tanuló otromba mulatságokban találja kedvét. A gyáros önző módon kiaknázza a munkást; a munkás ahol csak teheti, véres bosszút áll a gyároson. A tudomány is a kenyérért való harcban nemtelenné válik, minden

¹ Az I. G. Ducai-i unitárius főgimnáziumban 1936 március 28-án tartott szülői értekezletre készült felolvasás.